

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОЇ І НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Василь БЕРЕЗНЯК

завідувач кафедри кримінального
права та кримінології
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник
<https://orcid.org/0000-0001-5690-4736>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Колабораційна діяльність у сучасних умовах набуває особливої актуальності, оскільки є одним із ключових викликів національній безпеці держави, що перебуває в стані збройного конфлікту чи тимчасової окупації частини своєї території. З огляду на зростаючу загрозу внутрішньої дестабілізації через співпрацю з ворожими силами, кримінально-правові механізми протидії колабораційній діяльності повинні бути ефективними, збалансованими та відповідати принципам верховенства права.

Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX є основним аспектом та заходом боротьби з колабораційною діяльністю, що юридично закріпив посилення кримінальної відповідальності за колабораціонізм шляхом внесення змін до Кримінального кодексу України (далі – КК України), зокрема запровадження ст. 111-1 КК України [1].

Варто зазначити, що сутність кримінального правопорушення, передбаченого зазначеними вище нормами законодавства, полягає насамперед у навмисному запереченні громадянами України факту збройної агресії проти держави або окупації частини її території. Зокрема, це може проявлятися у закликах до підтримки дій країни-агресора, її збройних формувань та окупаційної адміністрації, а також у пропагуванні співпраці з такими структурами. До подібних дій можна віднести і заклики не визнавати поширення державного суверенітету України на тимчасово окупованій території. Особливу увагу треба приділити публічній підтримці окупаційного режиму у суспільстві [2, с. 85].

Ця підтримка може виражатися у проведенні мітингів, пропаганді російської армії через засоби масової інформації, а також у поширенні тверджень, спрямованих на дискредитацію Збройних Сил України та підірив суверенітету держави. Важливо наголосити, що особливий акцент у законодавчих приписах зроблено на ч. 2 ст. 111-1 КК України, яка відносить до колабораціонізму такі дії, як добровільне обіймання посад у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованих територіях, зокрема в окупаційних адміністраціях країни-агресора, а також участь у діяльності таких організацій. Оскільки здійснення владних повноважень конкретним суб'єктом свідчить про його свідоме бажання сприяти агресії РФ та поширенню її режиму, ця частина норми є найточнішим визначенням колабораційної діяльності. Відповідно, за подібні дії кримінальна відповідальність повинна бути більш жорсткою, а покарання – більш суворим.

У зв'язку з цим у заходах, спрямованих на боротьбу з колабораційною діяльністю, особливого значення набуває аналіз актуальних законопроектів, таких як № 8077 від 26.09.2022 та № 7570 від 20.07.2022 [3; 4].

Зокрема, законопроектом № 8077 від 26 вересня 2022 року передбачено внесення змін до ст. 111-1 КК України, в частині її доповнення положеннями про кримінальну відповідальність осіб, які виконують управлінські або юридичні функції та співпрацюють із державою-агресором. До переліку таких суб'єктів входять адвокати, аудитори, оцінювачі, експерти, арбітражні керуючі, приватні виконавці, незалежні посередники, члени трудового

арбітражу, третейські судді, а також нотаріуси, державні реєстратори або суб'єкти державної реєстрації прав, а також ті, хто надає інші публічні послуги.

На нашу думку, ухвалення цієї законодавчої ініціативи є обґрунтованим та своєчасним. Специфіка зазначених професій вказує на їхню значну роль у функціонуванні суспільства та правової системи, що зумовлює серйозні ризики у випадку їхньої співпраці з окупаційною владою. Таке сприяння агресору може призвести до укладання незаконних правочинів, а також до організації та управління військовими структурами, створеними на тимчасово окупованих територіях. Тому внесення цих категорій осіб до складу суб'єктів колабораційної діяльності в межах статті 111-1 КК України є важливим заходом для запобігання таким кримінальним правопорушенням.

Окрім того, пропонується вилучити із законодавчого визначення кримінального правопорушення, що передбачає обійняття громадянином України посади у владних структурах, підконтрольних державі-агресору, ознаку «добровільності». Проте, зважаючи на можливість застосування фізичного чи психологічного тиску (наприклад, погроз або залякувань) з боку представників російських окупаційних сил, необхідно на законодавчому рівні передбачити додаткові механізми захисту. Зокрема, доцільно ухвалити відповідні роз'яснення, які б детально визначали категорії осіб, що можуть опинитися в подібних умовах, а також містили рекомендації щодо їхньої правомірної поведінки в разі спроби примусу до співпраці з ворогом.

Важливими заходами для протидії колабораційній діяльності можуть бути своєчасне інформування Збройних Сил України про отримані пропозиції співпраці з ворогом, оперативне передання українським військовим даних щодо місцезнаходження та чисельного складу російської армії, а також рішуча відмова від виконання функцій чи обов'язків на користь держави-агресора [5].

З огляду на це, вважаємо, що законодавчі ініціативи, спрямовані на вдосконалення механізмів протидії колабораційній діяльності, є актуальними та виправданими в контексті сучасних подій. Діяння, пов'язані з колаборацією, найчастіше відбуваються на територіях, що перебувають під тимчасовою окупацією, що суттєво ускладнює процес збирання доказової бази. Через це може виникати ситуація, коли частина доказів є недоступною або недостатньою для юридично обґрунтованого встановлення факту вчинення кримінального правопорушення.

Значні труднощі у процесі розслідування створює й те, що колаборанти зазвичай використовують закриті канали комунікації та вживають усіх можливих заходів для власної безпеки. Окрім того, колабораційна діяльність не обмежується лише безпосередньою співпрацею з окупаційною адміністрацією чи збройними формуваннями ворога, а може включати й інші форми сприяння – наприклад, фінансування окупаційних структур або надання інформаційної підтримки. Це суттєво ускладнює процес збору доказів та вимагає детального аналізу ситуації та її правового контексту.

Значну увагу проблемі боротьби з колабораціонізмом приділено у законопроекті № 7570 від 20 липня 2022 року, в якому акцент зроблено на усуненні правових колізій, що виникають під час кваліфікації кримінальних правопорушень [4]. Аналіз цього законопроекту свідчить про важливість таких пропонованих змін:

1. Чітке розмежування колабораційної діяльності та суміжних кримінальних правопорушень, зокрема державної зради, шпигунства та інших кримінальних правопорушень, склади яких збігаються [4].

2. Вилучення з частини положення ст. 111-1 КК України про відповідальність за публічні заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окупованій території, оскільки відповідальність за такі дії вже передбачена ст. 110 КК України [4].

3. Виключення ст. 111-2 КК України, оскільки її положення дублюють окремі форми колабораційної діяльності, які вже передбачені у ст. 111-1 КК України. Водночас деякі її положення доцільно інтегрувати у ст. 111-1 КК України для уточнення складу кримінального правопорушення [4].

На нашу думку, зазначені зміни є логічними та обґрунтованими, а тому заслуговують на підтримку.

З урахуванням наведених фактів можна зробити висновок, що подальше вдосконалення законодавства у сфері боротьби з колабораційною діяльністю є дуже важливим. Його адаптація до нових викликів сприятиме ефективному притягненню до кримінальної відповідальності осіб, які співпрацюють із державою-агресором. Зокрема, доцільним виглядає включення до ст. 111-1 КК України чіткого визначення колабораційної

діяльності, що містило б перелік дій, які підпадають під ознаки цього кримінального правопорушення.

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 № 2108-ІХ. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20/print> (дата звернення: 01.02.2025).

2. Шаблистий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А. Окремі напрямки протидії колабораційній діяльності. *Правове забезпечення євроінтеграції: загальноправовий та галузевий аспекти* : кол. моногр. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2024. С. 79–102.

3. Про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Законопроект від 26.09.2022 № 8077. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1482598> (дата звернення: 01.02.2025).

4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та суміжні кримінальні правопорушення від 20.07.2022 № 7570. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1404637> (дата звернення: 01.02.2025).

5. Добробог Л. М., Березняк В. С., Макашов А. В., Ткач Ю. О. Колабораційна діяльність як кримінальне явище: аналітичний огляд. Дніпро : ДДУВС, 2023. 42 с.

Оксана ГРИТЕНКО

професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0001-5690-4736>

КРИМІНАЛЬНО-ПРОВАВА ОХОРОНА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Правову основу кримінально-правової охорони національної безпеки України забезпечує потужна нормативно-правова база, що включає зокрема Конституцію, закони України, Кримінальний кодекс України тощо. Наразі Конституція України відносить до основ національної безпеки цілу низку положень, зокрема статті 3, 16, 17, 18. Зокрема, Конституція України визначає: у статтях 16, 92 – екологічну безпеку; у ст. 17 – економічну та інформаційну, державну безпеку; у статтях 32, 34, 36, 39 – інтереси національної безпеки; у статті 44 – забезпечення національної безпеки; у статті 92 – основи національної безпеки; у статті 106 – національну безпеку, сфери національної безпеки; у статті 126 – небезпеку (особисту безпеку); у статті 138 – громадську безпеку [3]. Наразі Закон України «Про національну безпеку України» визначає, що національна безпека – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [2].

Звертаючись до Кримінального кодексу України щодо охорони національної безпеки, зокрема до Розділу І Особливої частини «Злочини проти основ національної безпеки України», маємо зазначити, що Розділ І, хоча й на пряму передбачає охорону національної безпеки, проте зі змісту назви відповідного розділу випливає те, що законодавець акцентує увагу на основах відповідних суспільних відносин. Враховуючи зазначені положення вищезгаданих нормативно-правових актів, які розкривають зміст національної безпеки, маємо зазначити, що в них зміст національної безпеки закріплений більш широко, а отже, на нашу думку, тільки положеннями кримінально-правових норм закріпленими у Розділі І Особливої частини «Злочини проти основ національної безпеки України», не в змозі регулювати та забезпечити кримінально-правову охорону національної безпеки, зокрема, враховуючи воєнний період. Вважаємо, що нормативно-правовою гарантією забезпечення національної безпеки України можуть виступати існуючі на сьогодні у чинному